

İBRAHİM SONA **

Bir Mersiye İki Şehzade: Zâtî'nin Şehzade Şehinşah ya da Şehzade Mehmed Mersiyesi*

One Elegy Two Princes:

Zâtî's 'Şehzade Şehinşah' or 'Şehzade Mehmed' Elegy

Ö Z E T

16. yüzyıl, Osmanlı devletinin siyasi ve iktisadi üstünlüğünün yanında sosyal ve kültürel anlamda da en güçlü dönemidir. Edebiyatta Hayâlî Bey, Zâtî, Nev'î, Lâmi'î, Kemalpaşazade, Taşlıcalı Yahya nihayet Bâkî bu dönemde yetişmiştir. Klasik edebiyatın ilginç simalarından birisi de Zâtî'dir. Ahmet Paşa ve Necâtî ile klasik edebiyatın temelini atan şairlerden kabul edilen Zâtî; şiirleri, şairliği ve şairlerin uğrak mekânı Bayezid'deki dükkânıyla önemli bir yerdedir. 876/1471'de doğup 954/1547'de vefat eden Zâtî, üretken bir şairdir. Yayınlanmış 1825 gazele ve yayımlanmamış 100'e yakın kasideye sahip Zâtî'nin divan nüshalarında dört (beş) mersiye bulunmaktadır. Bunlar, Sultan II. Bayezid'in; belirli farklarla biri Şehzade Şehinşah ve Şehzade Mehmed'in; Zeynî'nin ve Müeyyedzade'nin ölümü üzerine kaleme alınmıştır. Şehzade Şehinşah 1511'de Zâtî 40 yaşında iken; Şehzade Mehmed 1543'te Zâtî 73 yaşında iken vefat etmiştir. Ağıt'ın klasik edebiyattaki karşılığı olan mersiye, özellikle hâmi kaybedildiğinde kaleme alınan ve şairin kısa sürede yazması gereken şiirlerdendir. Şair, Şehzade Şehinşah'ın ölümü üzerine 5 bendden oluşan bir terki-bend yazmıştır. Şehzade Mehmed'in vefatı, ölümünden üç yıl önceye tekabül eden Zâtî, zamanın kısıtlı olması ve yaşlılığın da etkisiyle Şehzade Şehinşah için 32 yıl önce yazdığı mersiyeyle bir bend daha ekleyerek şiiri yeniden yazmıştır. Bu çalışmada Zâtî'nin küçük farklılıklar taşıyan bu mersiyesi değerlendirilecek ve yorumlanacaktır.

ANAHTAR KELİMELE

Zâtî, Mersiye, Şehzade Şehinşah, Şehzade Mehmed, terki-bend

ABSTRACT

The 16th century is the period on which Ottoman Empire had not only political and economic superiority but also the strongest social and cultural structure. In literature, literary people such as Hayâlî Bey, Zâtî, Nev'î, Lâmi'î, Kemalpaşazade, Taşlıcalı Yahya and finally Bâkî were educated in this period. One of the interesting personas of classical literature is Zâtî. Along with Ahmet Paşa and Necâtî, Zâtî who was accepted to lay the foundations of classical literature was in an eminent place with his poetry, poesy, and his local shop in Bayezid where most poets visited. Zâtî born in 876/1471 and died in 954/1547 was a highly productive poet. Zâtî has 1825 published gazels and approximately 100 nonpublished kasides. There are four (five) elegies in the divan's manuscripts of Zâtî. These elegies were written about death of Sultan Bayezid II, Prince Şehinşah and Prince Mehmed, Zeynî and Müeyyedzade. Prince Şehinşah died in 1511 when Zâtî was 40 years old and Prince Mehmed died in 1543 when Zâtî 73 years old. Elegies in classical Turkish literature especially are written because of patron's death and should be written in a short time by poets. The poet wrote an elegy consisting of 5 bends when Şehzade Şehinşah died. When Prince Mehmed died, the poet rewrote an elegy by adding one bend to the Şehzade Şehinşah's elegy he wrote 32 years ago because of his lack of time and his old age, the poet would pass away three years later. In this study, this elegy which includes minor differences will be evaluated and interpreted.

KEYWORDS

Zâtî, Elegy, Prince Şehinşah, Prince Mehmed, terki-bend

* Makalenin Geliş Tarihi: 02.10.2017 / Kabul Tarihi: 09.11.2017.

** Yrd. Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (isona@yildiz.edu.tr).

Osmanlı devleti, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda en ihtişamlı dönemini 16. yüzyılda yaşamıştır. Kültürün bir unsuru olan sanat da bu dönemde yükselerek gelişimini sürdürmüştür. Sanatı ve sanatçıyı koruyan Osmanlı padişahları, şairlere lütuf ve ihsanlarda bulunmayı Hz. Muhammed'in bir sünneti¹ olarak gördüklerinden güzel sanatlar içerisinde şiir önem kazanmıştır. II. Bayezid ve Kanuni Sultan Süleyman Türkçe divanlar, Yavuz Sultan Selim de Farsça divan sahibidir. Kanuni'nin Muhibbi mahlasıyla yazdığı 2799 gazeliyle klasik Türk edebiyatının en fazla şiire sahip üç şairinden biri olması, şairleri söz ve anlamda mükemmeli yakalamaya zorlamıştır. Böyle bir ortam, Hayâlî Bey, Zâtî, Nev'î, Lâmi'î, Kemalpaşazade, Taşlıcalı Yahya ve nihayet Bâkî'nin yetişmesine zemin hazırlamıştır.

Usta bir Şair Zâtî

Zâtî, klasik edebiyatın ilginç simalarındandır. Ahmet Paşa ve Necâtî ile klasik edebiyatın temelini atan şairlerden kabul edilen Zâtî; şiirleri, şairliği ve şairlerin uğrak mekânı Bayezid'deki dükkânıyla önemli bir yerdedir. *Dükkânı, devrinde yaşayan hemen bütün şairlerin uğradıkları, toplandıkları yerdur. Burası yarım asra yakın bir zaman adeta mektep vazifesi görmüştür* (İpekten 1996: 238). Genç şairler, bu mektebe gelerek usta bir şairi ziyaret etmekte ve ona şiirlerini gösterme imkânı bulmaktadırlar. *Osmanlı toplum hayatında usta-çırak ilişkisi her alanda yaygın bir öğrenme yöntemidir. Aynı yöntem şairler için de geçerlidir* (Kurnaz 2003: 407). Usta-çırak ilişkisi çerçevesinde şair hocalığı görevi üstlenen Zâtî, genç şairler için bir fırsattır. Tabii ki bu fırsat, tek taraflı olmamakta, Zâtî de genç şairlerin orijinal hayallerini öğrenebilmektedir.

Zâtî'nin hayatı hakkındaki bilgiler, şairin kendi ağzından dinleyebildiğimiz nadir örneklerdendir. Şairin İstanbul'a gelişi, yükselişi, kimlerin himayesini gördüğü, pişmanlıkları; ayrıntılı olarak arkadaşı Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'sında yer alır. *Letâyif*'inde de dönemi hakkında kıymetli bilgiler bulunur. *Letâyif, şairin yaşadığı zamanın ictimai hayatı ile alakalı çok değerli bilgiler vermesi ve nihayet üslubunun sadeliği, sentaksı,*

¹ Kâ'b bin Züheyr'in Kaside-i Bânet Su'âd'ı, Hz. Muhammed'in şaire hırkasını hediye etmesiyle Kaside-i bürde olarak adlandırılmıştır (Demirayak 2001: 567).

kullandığı kelimeleri ve tabirleri, bilhassa konuşur gibi yazması ile dil bakımından çok değerli bir vesika teşkil etmektedir (Çavuşoğlu 1970: 26). Şairin divanı ve *Şem' ü Peroâne*'si için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. *Şiir dünyasının içine girdiğinizde onun size hoşça vakit geçirten bir meddah yahut usta bir orta oyuncusu veya yerine göre bir ressam yahut bir karikatürcü olduğu görülecektir. Ardi arkası kesilmeyen bilmecelerle sizi oradan oraya sürükleyecek, bazen de bilge bir tavırla derin düşüncelere sevk edecektir* (Şentürk 2011: 23). Atilla Şentürk'ün Bâkî ve Zâtî'yi kıyasladığı bölümde şairi halkın adamı olarak değerlendirmesi dikkate değer bir tespittir (Şentürk 2011: 24). Benzer bir görüş de Ali Emre Özyıldırım tarafından Sâbit hakkındaki makalesinde dile getirilmiştir. *Zâtî'nin zahit ve sevgili karşısındaki tavır, deyimlere ve kelime oyunlarına aşırı düşkünlüğü, mizah eğilimi vb. özellikleri ile Sâbit şiiri arasında bir ilişki kurmak güç değildir* (Özyıldırım 2012: 9). Zâtî'nin şiirlerinde, Necâtî'deki halk söyleyişlerinin mizahileşmiş yapısı hissedilir. Yaşamda dikkat çekmeyen unsurlar, şiirin konusu olur. Necâtî, Zâtî, Sâbit arasında halk söyleyişlerinin kullanımı konusunda kademeli artış bariz bir şekilde hissedilir niteliktedir.

Zâtî'nin Ölümünden Önceki 13 Yılı

876/1471 yılında doğan şair 954/1547'de vefat etmiştir. Hicri 78, miladi 76 yaşında vefat eden şairin son dönemleri sıkıntılarla geçmiştir. Âşık Çelebi'nin "Şol ki sene erba'ın ve tis'amieden sonra didügi letâfet ü selâsetden bi'l-küllîye ârîdür" (Kılıç 2012: 1576) sözü, şairin 940/1534'ten sonraki şiirleriyle ilgilidir. 76 yıl ömür süren şairin ölmeden önceki bu yılları yokluk zamanlarıdır. Zâtî'nin son 13 yılını anlatacak şekilde, Fuat Köprülü'nün "... çok yazdığı için eserleri arasında kıymetsiz manzumeler, tekrar edilmiş mazmunlar lüzumundan çoktur" (Köprülü 2006: 126) yorumu kaynaklarda farklı şekillerde yer alır. Âşık Çelebi de şairin son zamanlarında ücret karşılığında şiirler yazmasını ölümüyle ilişkilendirerek anlatır:

"Evâhir-i ömründe bir gün musâhabet iderken didi ki yine bir kân deldüm, akçaya pulsuz bir metâ aldum. İki üç günde bir hidmetkâr gelir bir mektûbla gâhî akça ve gâhî altun getirür. Yanınca et'ime-i nefise ve haloâ-yı gûn-â-gûn getirür, şu makûle bir murabba veya bir

gazel disün diyü gâhî tahsîs-i kâfiye vü redif iderler ve vezn ü münâsebet Sâfi mahlasıyla âşnâ olsun dirler hattâ şimdi Mısra'

Her zemân bir yâr hecrin gösterür devrân bana

bendin murabba eylesün diyü haber geldi. Yine kemâ-kân yanınca zer ve halvâ-yı şeker geldi. Zann iderün ki sâhibi ekâbirden bir ulu kimesne veyâ bir ulu hatundur kendü şî'rden âciz ve bir dil-bere meftûndur. Hele ser-mâyeden ziyânımız yok gazellerümüz yine mahlasımızla dîvânımızda kalur ve hâlâ akça vü zer ve halvâ vü şeker yanımızda kalur didi. Ol esnâda hakîr, Müftî Sa'dî Çelebi oğluna vardum ki Merhûm Pîr Mehmed Çelebi nâm bir kâbil ü fâzıl, elli akça ile Mahmûd Paşa medresesine müderris idi. Fi'l-hakîka sinni ile fezzâ'ilinün münâsebeti yok ve sâli ile kemâlinün nisbeti yok cân-ı âlem ve âlemde irfânla müsellemdir. Arsa-i şebâbda rahş-ı ömri pür-şitâb oldu, mâh-ı ömri yigirmi beşe varmadın elli akça ile Mahmûd Paşa'da müderris iken âftâb-ı hayâtı mehâk-ı ecele tutıldı. Gerçi merhûm şî're heves eylese kudreti ve Zâtî'nün âhir ömründe akça ile didüğü dükeli nazma mikneti var idi ammâ Çelebi'nün ra'nâlığından kendü iltifât itmeyüp Zâtî'ye açmazdan didürden şî'ri olmuş, Zâtî'ye bu sılalar andan mevsûlmüş. Zâtî'den işitdiğüm gazellerün ba'zın ve murabba'ların aynın yakında didüm diyü bana okıyuvirdi. Ba'dehu Zâtî'ye râst geldüm hâli haber virdüm. Bu hâle vardı ki gûyâ zehr-i kâtil yâ dârû-yı hûşber virdüm. Bâ-vücûd ki Çelebi'ye varur gelür, kasîdeler virür, câ'izeler alurdu yine bî-ihyâr olup aklın tağıtdı, halt-ı kelâm idüp vâfir bed-du'âlar idüp düşnâm itdi. Ben buna mütehammil olamazam ki gözüme karşı gayrılar benüm şî'rümi mâlikâne tasarruf ideler didi ve bu gam beni öldürür diyü hatm-i kelâm itdi. Üç ay olmadı Zâtî dünyâdan geçdi, şî'r ü gazel kayısı kalmayup sevdâ-yı şî'r ü inşâdan geçdi" (Kılıç 2012: 1578-9).

Şair, Âşık Çelebi'ye, birinin hizmetçisinin kendisine gelerek Sâfi mahlasına uygun şiirler yazmasını istediğini, karşılığında akçe, altın, nefis yemekler ve çeşit çeşit helvalar getirdiğini söyler. Müftü Sa'dî Çelebi'nin oğlu Pir Mehmed Çelebi, Sâfi mahlasıyla Zâtî'nin yazdığı şiirleri Âşık Çelebi'ye okuyunca Çelebi, bunu Zâtî'ye anlatır. Bunu duyan Zâtî,

öldürücü bir zehir içmişçesine; kendi şiirimi benim şiirim diye yüzüme okuyorlar, bu gam beni öldürür, der ve üç ay geçmeden Zâtî vefat eder.

Âşık Çelebi'nin şairin ömrünün sonlarına doğru akça ile şiir söylediğini ve bunların kıymetsiz manzumeler olduğunu belirtmesi, şairin çok şiirinin olduğunu gösterir niteliktedir. Tezkirelerde 3000 gazeli olduğu söylenen şairin, divanında 1825 gazel bulunması, yayımlanmamış veya bulunamamış şiirlerin son on üç yılında veya Çelebi'nin ifadesiyle âhir-i ömründe yazılmış olabileceğini akla getirir. Kıymetsiz manzumeler olduğu için şairin, divanına bunları almamış olması da yüksek ihtimaldir.

Zâtî'nin Mersiyeleri

Ağıtın klasik edebiyattaki karşılığı olan mersiyelerde bir düzen vardır. Şekil ve içerik açısından kurallara sıkı bir bağlılığın olduğu klasik Türk edebiyatında mersiyeler bir kompozisyon dâhilindedir. *Mersiyelere bu açıdan bakılacak olursa bu tür şiirlerin genelde dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği, feleğe sitem, yas, övgü, olayın tasviri ve dua, temenni olmak üzere başlıca beş bölümden meydana geldiği görülecektir* (İsen 2012: 28). Mersiyelerin bu kurgusunun yanında genellikle terkib-bend ve terci-bend nazım şekilleriyle yazıldıkları görülür. Mersiye, şairlerin ölüm karşısındaki tavırlarını gösteren şiirlerdir. Özellikle hâmî konumundaki bir şahsiyet kaybedildiğinde şairler bu acıyı derinden hissetmektedirler. *Zâtî Divanı* yazmalarında dört mersiye bulunmaktadır. Bunlardan ilki Sultan II. Bayezid'e; belirli farklarla biri Şehzade Şehinşah ve Şehzade Mehmed'e; Zeyni'ye ve Müeyyedzade'ye olmak üzere dört (beş) tanedir.²

Şehzade Şehinşah ve Şehzade Mehmed'in Ölümü

II. Bayezid'in sekiz oğlundan biri Şehzade Şehinşah; padişahın, Abdullah'tan sonraki ikinci oğludur (Yakupoğlu 2010: 320). 1461 yılında doğan Şehzade Şehinşah, Şehzade Abdullah'ın Konya valiliğine nakli üzerine Saruhan sancağı beyi olmuş, 1498'de Konya sancağına geçerek ölene kadar bu sancakta kalmıştır. 5 Rebiülahir 917/2 Temmuz 1511'de

² Şairin gazeller dışında 48 kaside, 4 terci'-bend, 28 murabba, 1 muhammes, 50 kıt'a ve 5 müfredi bulunmaktadır (Kurtoğlu 2013: 2).

ölmüştür (Uluçay 1959: 116-117). Ölüm sebebi hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir.

Şehzade Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan ilk oğludur. Kanuni Sultan Süleyman, Edirne'de bulunduğu sırada taht için en büyük aday Manisa'daki Şehzade Mehmed'i 5-6 Kasım 1543'te kaybetti ve süratle İstanbul'a gelerek Manisa'dan getirilen oğlunun cenaze merasimine katıldı (Emecen 2010: 68).

Zâtî'nin Şehzade Şehinşah ve Şehzade Mehmed Mersiyesi

Zâtî'nin şiirlerini II. Bayezid'in beğendiği ve ondan ihsanlar gördüğü bilinmektedir. II. Bayezid, 1511'de oğlu Şehzade Şehinşah'ı kaybedince, 40 yaşında olan Zâtî, beş bendden oluşan bir mersiye yazmıştır. 1543'te Şehzade Mehmed vefat ettiğinde şair, 73 yaşındadır. Bu ilerlemiş yaşında Zâtî, 32 yıl önce yazdığı mersiyeye bir bend eklemiş, küçük değişikliklerle şiiri tekrar yazmıştır. Farklı açılardan incelenebilecek bu şiir, şairin şiirde otuz iki yıl sonra ne gibi değişiklikler yaptığını görmek açısından önemlidir.

Zâtî'nin Şehzade Şehinşah ve Şehzade Mehmed Mersiyesi:

II. Bayezid'in oğlu Şehzade Şehinşah Mersiyesi öl. 1511	Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmed Mersiyesi öl.1543
Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün	Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Bayezit Ktp. Nr. 3585 vr.7b-8b. ³	Süleymaniye Ktp. Fatih Böl. Nr. 3824 vr.41a-42b.
İlk bend yok	I 1 İşidildi bir haber nâ-geh yürekler pâreler Zehresin çâk eyler insânuñ cigerler yaralar 2 Yüregini sâmi'ün şöyle yaçar kim ol haber Ol kadar harq' edemez insânı âteş-pâreler 3 Néce döysün bir kişinün yüregi ol âteşe Degse şu gibi erir ecsâm-ı seng-i hâreler 4 Ol haberden néce kül olmasun eczâ-yı cihân Oldı pür ol nârıla 'âlemde cümle aralar

³ Ali Nihat Tarlan, Bayezid nüshasının Hicri 12. asırda; Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü nüshasının Hicri 11. asırda istinsah edilmiş olabileceğini dile getirmiştir (Tarlan 1967: XXVII-XXIX).

	5 Kara tağı kara kara tağlar gibi yakar Érse ol âteş eger deryâlar olur qaralar
	6 Yüregine 'âlemün bir bî-devâ derd érdi kim Bulmaz Loqmân dağı bu derde hergiz çâreler
	7 Çâre yokdur yérde bu derde meger ehl-i sülük Luft édüp yalvaralar gökde Mesîhe varalar
	8 Şihhatin terk eyledi sultân Mehemmed tahtını Târumâr étdi ecel érdi hayâtı rahtını

Bendın Anlam Dünyası:

1. Ansızın yürekler parçalayıcı, insanın ödünü koparan ve ciğerler yaralayan bir haber işitildi. 2. O haber işitenin yüreğini öyle yakar ki ateş parçaları insanı o kadar yakamaz. 3. (Mermerden daha sert) Hare taşına değse, onu su gibi eriten bu habere, bir kişinin yüreği nasıl dayansın? 4. Her yer o haberden ateşle dolmuşken dünyada her şey nasıl kül olmasın? 5. Kara dağı, kara kara yaralar gibi yakar, eğer o ateş deryalara ulaşsa hepsi kapkara olur. 6. Âlemin yüreğine, Lokman'ın bile asla çare bulamayacağı devasız bir dert ulaştı. 7. Bu derde yeryüzünde çare yoktur, dervişler göğe çıkıp Hz. İsa'ya varıp yalvarsınlar. 8. Sultan Mehmed sıhhatini terk etti, ecel ulaşarak hayatı varlığını ve tahtını tarumar etti.

Şehzade Şehinşah Mersiyesi	Şehzade Mehmed Mersiyesi
I	II
1 İki dâne müş-ı horende bu eyyâm-ı dü reng ' Ömrün enbārın düketdiler dağı sen şüh [u] şeng	1 İki dâne müşdur beñzer bu eyyâm-ı dü reng ' Ömrümüz enbārını düketdiler bir şüh u şeng
2 Gâh ki şanma meh-i nevdür felekte görinen Ağzın açup kaşd eyler saña bu çerh-i peleng	2 Bu geniş dünyâ senüñdür ütkim ⁶ ey çâpük-süvâr Gırre olma devlete 'ömr atınuñ meydânı teng

⁶ Metinde tütalum şeklinde yazılmış müstensih muhtemelen kef'in çizgisini koymayı unutmuştur.

<p>3 Mısr-ı ‘âlemde yaşın Nîl⁴ étmesün mi her ‘azîz Dem-be-dem âdem kıpar bu çerh-i nîl-i pür-neheng</p> <p>4 Eksük olmaz baldan anuñ belâsı⁵ dâyimâ Bu felek bir ejdehâdur yağar ağzından şereng</p> <p>5 Yükiimüz şişe yolumuz şarp reh-zen bî-hisâb Bâr-ı hayretten hîred ey dil ‘aceb mi olsa deng</p> <p>6 Ey gönül murğı ecel şehbâzı yériün hâk éder Bâl açup göklerde uçarsuñ dañi hemçü küleñg</p> <p>7 Şanma ‘İsî gökde şayyâd-ı ecelden kırtılır Yére düşmez çünkim anuñ atduğı tîr ü hadeng</p> <p>8 Baş u cânı vârdi meydânında anuñ neçe biñ Ejdehâ-heyet peleng-i pîr-heybet şîr-i ceng</p> <p>9 Ey felek Mirrîh çalsun çâr-pâre eylesün Çengine şimden géru Zühre eger alursa çeng</p> <p>10 Tâcını terk eyledi sulţân Şehinşâh-ı zamân Defterin tayy ét-di Hâtem gibi anuñda cihân</p>	<p>3 Mâh-ı nev şanma ufuğda gâh gâh ol görinen Ağzın açup kaçd éder saña bu gerdün bir peleng</p> <p>4 Mısr-ı ‘âlemde yaşın Nîl itmesün mi her ‘azîz Dem-be-dem âdem kıpar bu çerh-i nîl-i pür-neheng</p> <p>5 Eksük olmaz baldan anuñ belâsı dâyimâ Bu felek bir ejdehâdur yağar ağzından şereng</p> <p>6 Şanma ‘İsî gökde şayyâd-ı ecelden kırtılır Yére düşmez çünkim atduğı anuñ tîr [ü] hadeng</p> <p>7 Ey felek Mirrîh çalsun çâr-pâre eylesün Çengine şimden géru Zühre eger alursa çeng</p> <p>8 Kanı ol İskender-i luţf u kerem âyînesi Hâzret-i Sulţân Süleymânuñ sürür-ı sînesi</p>
--	--

⁴ Metinde “bil” şeklinde yazılmıştır.

⁵ Metinde “balâsı” şeklinde yazılmıştır.

Beyit Farklılıkları:

Şehzade Mehmed mersiyesinin 2. bendinde sekiz beyit varken, Şehzade Şehinşah mersiyesinin ilk bendinde on beyit yer almaktadır.⁷ ŞM.'de 2. beyit diğer mersiyede bulunmazken; ŞŞ.'de 5, 6 ve 8. beyitler ŞM.'de yoktur. Vasita beyitleri de birbirinden bariz şekilde ayrılır. ŞM.'de vasita beytinde İskender'e benzeyen o lütuf ve kerem aynası, Sultan Süleyman'ın sinisinin sevinci gitmişken; ŞŞ.'de zamanın Şehinşah'ı sultan tacını terk etmiş; dünya, cömertliğiyle meşhur Hâtem'in defterini nasıl dürdü ise onun da defterini dürmüştür.

Şair Değişiklikleri veya Nüsha Farkları⁸:

Şairin otuz yıllık zaman farkında yaptığı değişikliklerden biri ilk beyittedir. "Mûş-ı horende" tamlamasındaki "ho" ve "de"deki imaleleri ortadan kaldırmış "mûşdur benzer" şekline dönüştürmüştür. Nüsha farkından ziyade şairin bilinçli bir değişikliği gibi görünmektedir. 1. beyitlerin ikinci mısraında şair, "düketdiler dahi"nin 'di' ve 'hi'sinde "enbârını düketdiler"nin 'nı' ve 'dü' hecelerinde imale yaparak imalelerin yerleri değiştirilmiştir. Ayrıca bu mısradaki "dahi" bağlacı sonraki şekilde kaldırılmıştır. 2-3. beyitte şair "mâh-ı nev" terkiibini başa alarak kaplan benzetmesini pekiştirmiştir. Simsiyah gökyüzünde yıldızlar, kaplanın üzerindeki parıldamalar (benekler) yeni ay da onun ağzı olmaktadır. Şair aynı beyitteki "kasd eyler" ve "kasd éder" değişikliğinde ŞŞ.'de "kasd"ın medli okunmasını ŞM.'de ortadan kaldırmıştır bunu da "çerh-i peleng" "gerdün bir peleng" değişikliği ile sağlamıştır. 7-6'da "anuñ atduğı" - "atduğı anuñ" farklılığı vurguyu değiştirmek için yapılmış gibidir. 3-4; 4-5; 9-7 beyitler birebir aynıdır.

⁷ Şehzade Şehinşah Mersiyesi yerine ŞŞ., Şehzade Mehmed mersiyesi yerine ŞM. kullanılacaktır

⁸ Bendlerde aynı beyitler yer almaktadır. ŞŞ.'nin beyit numarası ilk sırada, ŞM.'nin beyit numarası 2.sırada verilmiştir. 2-3 ile kastedilen ŞŞ.'deki 2. beyit ile ŞM.'deki 3. beyit anlamına gelmektedir. Tek rakamlar iki bendde de aynı olan beyitleri; koyu renkli tek rakamlar, diğer mersiyede olmayan beyitleri, göstermektedir.

Bendin Anlam Dünyası:

1. İki fareye benzeyen iki renkli günler, (İki renkli günler, iki tane yiyici faredir) neşeli kıvrak bir şekilde ömür ambarını tüketmiştir. ŞM.2. Ey hızlı süvari, gururlanıp bu geniş dünya, senindir zannetsen de ömür atının meydanı dardır. 2-3. Felekte görünen yeni ay değil, ağzını açmış sana saldıran bir kaplana benzeyen gökyüzüdür. 3-4. Dünya ülkesinde (Mısır'ında) timsahlarla dolu nil renkli gökyüzü, zaman zaman insanları yok eder; her aziz gözyaşlarını Nil'e döndürmesin de ne yapsın? Şairin bu beyitte 'nil'lerdeki cinası, 'mısır'ı tevriyeli kullanışı gökyüzünü timsahlarla dolu bir nehre teşbihi dikkat çekicidir. 4-5. Bu felek, ağzından zehirler saçan bir ejderhadır; o, balıyla beraber belaları da birlikte verir. ŞŞ.5. Yükümüz fazla, yolumuz dik ve zor, haydut sayısız, ey gönül akıl, hayret yükünden sersemlese şaşılır mı? ŞŞ.6. Ey gönül kuşu, göklerde turna kuşu gibi kanat açıp uçarken, ecel şahini yerini toprak eder. 7-6. Onun attığı oklar yere düşmediğinden, İsa gökte de olsa ecel avcısından kurtulur zannetme. ŞŞ.8. O ejderha suretli, savaştan aslan, yaşlı heybetli bir kaplanın meydanında binlercesi baş ve canını vermiştir. 9-7. Ey felek, Zühre eline çeng alıp çalmaya kalkarsa, Mirrih çengi yere vurarak dört parçaya bölsün. Beşinci kat gök olan Mirrih savaşçılığı; üçüncü kat gök Zühre ise çalgıcılığıyla bilinir. ŞŞ.10. Zamanın Sultan Şehinşah'ı tacını terk etti, cihan onun defterini de Hatem'e yaptığı gibi dürdü. "Tayy"ı şair tevriyeli olarak kullanmıştır. ŞM.8. Lütuf ve kerem aynası o İskender ve Sultan Süleyman'ın gönlünün sevinci nerede?

Şair, gece ve gündüzü fareye, gökyüzünü ve ayı ağzını açmış bir kaplana, çerhi timsahlarla dolu Nil nehrine, feleği de ağzından zehirler saçan bir ejderhaya teşbih etmiştir. Benzetmelerde zayıftan güçlüye doğru bir gidiş dikkat çekicidir.

Şehzade Şehinşah Mersiyesi	Şehzade Mehmed Mersiyesi
II	III
1 Ağladan yüzün göge tıutup kamu ehl-i zemîn Hıncere düşdi şeher sultân-ı çerh-i çârümîn	1 Ağladı yüzün göge tıutup kamu ehl-i zemîn Hıncere düşdi şeher sultân-ı çerh-i çârümîn
2 Yana yana kara kara mümlar götürdiler Karalar geyüp öñince düd-ı âh-ı âteşin	2 Yana yana kara kara mümlar götürdiler Karalar geyüp öñince düd-ı âh-ı âteşin
3 Dest-i berkilê yaqasını çeküp çäk eyledi Dökdi göz yaşın maţar ra'd eyledi âh u enîn	3 Dest-i berkilê yaqasını çeküp çäk étdiler Dökdi göz yaşın ¹¹ maţar ra'd eyledi âh u enîn
4 Ol Süleymân'ın tahtını yéle vérdi dîv-i dehr Bağruña taşlar baş ey dil nétekim engüşterin	4 Taht-ı 'ömrin yéle vérdi çün Süleymân dîv-i dehr Bağruña taşlar baş ey dil nétekim engüşterin
5 Rezme bindükçe şitâb olurdu aña hem-înân Bezme indükçe ⁹ vaqâr olurdu aña hem-nişin	5 Ava bindükçe şitâb olurdu aña hem-înân 'İş étdükçe vaqâr aña ¹² olurdu hem-nişin
6 Âh kim ebr-i fenâ altında kaldı ey dil ol Mihr-i gerdün-âstân u küh-i ma'den-âstîn	6 Âh kim ebr-i fenâ altında kaldı ey dil ol Mihr-i gerdün-âstân u küh-i ma'den-âstîn
7 Hüsün bâzârında olmazdı aña hergiz bahâ Dürç-i kabre girdi derdâ kim o lü'lü-yi şemîn	7 Luţf bâzârında olmazdı aña hergiz bahâ Dürç-i kabre girdi derdâ kim o lü'lü-yi şemîn
8 Âh kim étdi sefer terk étdi taht [u] memleket Nür-ı çeşm-i pâdişeh çâpük-süvâr-ı salţanat ¹⁰	8 Âh kim étdi sefer terk étdi taht u memleket Nür-ı çeşm-i pâdişeh çâpük-süvâr-ı salţanat

⁹ Metinde étdükçe şeklinde yazılmıştır.

¹⁰ Bu mısra iki defa yazılmıştır.

¹¹ Metinde "göz yaşını" şeklinde yazılmıştır.

¹² Metinde "aña vaqâr" şeklinde yazılmıştır.

Şair Değişiklikleri veya Nüsha Farkları:

1’de nüsha farkı denilebilecek “ağladan” “ağladı” değişikliği söz konusudur. Ağladan vezne, ağladı anlama uygundur. 3’de “eyledi” yerine “etdiler” ikinci mısradaki matar ve ra’d sebebiyle tercih edilebilir. 4’ün ilk mısraında Bayezid Ktp. nüshası müstensihinin takdim tehir yaptığını düşündürür. Çünkü mısraın ŞM.’deki hali, hem anlam hem de vezin bakımından doğrudur. 5’te “Rezme bin-“ “Ava bin-“ yani ava çıkmak; “Bezme in-“ “İş et-“ değişiklikleri kelimelerin 32 yıllık süreçteki kullanım değişikliği olarak görülebilir. 7’deki “hüsn” ve “lutf” kelimeleri, Şehinşah’ın güzelliği ile ön planda oluşu; Mehmed’in de çevresindekilere lütuf ve ihsanlarının fazlalığı sebebiyle kullanılmış olabilir.

Bendin Anlam Dünyası:

1. Dünyadaki herkesin yüzlerini gökyüzüne çevirerek ağlamalarının sebebi dördüncü kat gökyüzü sultanının seher vaktinde hançere düşmesidir. 2. Ateşli âhın dumanı önünde, karalar giyerek, yanmakta olan kara mumlar götürdüler. 3. Yıldırım eliyle yakasını çekerek parçaladı, yağmur gözyaşları döktü, gök gürültüsü de feryat etmekteydi. Şair, bu beyitte tabutun götürülürken herkesin karalar giydiğini yağmur yağıp şimşekler çaktığını anlatmaktadır. 4. Dünya şeytanı, o Süleyman’ın tahtını yele verip harap etmiştir; ey gönül, bağrına yüzükler gibi taşlar bas. Şair, Hz. Süleyman’ın yüzüğünü şeytan veya cinlerin çaldığını hatırlatıp teşhis ve hüsn-i ta’lil ile gönüle seslenerek yüzük gibi göğsüne taşlar basmasını söylemektedir. 5. Savaşa veya ava gittiğinde çabukluk onunlayken eğlence meclisinde de ağırbaşlılık onunla otururdu. 6. Ey gönül, eyvah ki o gökyüzü eşikli güneş ve maden yenli dağ, yok olma bulutu altında kaldı. 7. Güzellik veya lütuf pazarında ona değer biçilemezken yazık ki o büyük inci, kabir kutusuna girdi. Mücevherin inci kutularında saklanmasıyla o kıymetlinin mezara girmesi benzemektedir. 8. Eyvah ki padişahın gözünün nuru, saltanatın hızlı süvarisi, memleket tahtını terk ederek sefere çıktı.

Şehzade Şehinşah Mersiyesi	Şehzade Mehmed Mersiyesi
III	IV
1 Oldı esb-i heşt-pāye çün süvâr ol meh-rikâb ' Asker -i eşk aķışup gitdi yanunca bî-hisâb	1 Oldı esb-i heşt-pāye çün süvâr ol meh-rikâb Leşker -i eşk aķışup gitdi yanunca bî-hisâb
2 Şubh gîsü-yı şebi kesdi şafaķ ķan ağladı Yüzini yırtup ķamer şemle şarındı âfitâb	2 Şubh gîsü-yı şebi kesdi şafaķ ķan ağladı Yüzini yırtup ķamer şemle şarındı âfitâb
3 Anı gördi acığında şuya boğundı şabâ Bir gümüşden türbe yapıdı üstine anuñ habâb	3 Anı görüp acığında şuya boğundı şabâ Bir gümüşden türbe yapıdı üstine anuñ habâb
4 Dânesin düketdügiçün âsiyâb-ı çerh anuñ Döne döne taşıla vâfir döğündi âsiyâb	4 Dânesin düketdügiçün âsiyâ-yı çerh anuñ Döne döne taşlara vâfir döğündi âsiyâb
5 Ağlaşalum yas tutup bu vefâsız 'ömriçün Ey ecel bi'llâhi luţf ét eyleme bir dem şitâb	5 Ağlaşalum yas édüp ¹³ biz bu vefâsız 'ömriçün Ey ecel bi'llâhi luţf ét eyleme bir dem şitâb
6 Anuñiçün ağlamakdan 'aynı olmuşdur 'alîl Âb-ı Hızır anuñçün aşdı ' aynına ķara hicâb	6 Anuñiçün ağlamakdan 'ayn[ı] olmuşdur 'alîl Âb-ı Hızır anuñçün aşdı üstine ķara niķâb
7 Anuñiçün ağlamayanlar cihânda gülmesün Zâr u giryân geçsün anlar nétekim ra'd u şehâb	7 Anuñiçün ağlamayanlar cihânda gülmesün Zâr u giryân geçsün anlar nétekim ra'd u şehâb
8 Âh kim söyündi şem'-i cāmî'-i şeh-r-i şehâ Tõķınup seng-i fenâya şındı ķandîl-i 'atâ	8 Âh kim söyündi şem'-i cāmî'-i şeh-r-i şehâ Tõķınup seng-i fenâya şındı ķandîl-i 'atâ

¹³ Metinde "édüben" şeklinde yazılmıştır.

Şair Değişiklikleri ve Nüsha Farkları:

1.'de "leşker" ve "asker" değişimi nüsha farkı kabul edilebilecek bir durum olsa da diğer şiirlerde Fatih nüshasında genellikle "leşker" Bayezid nüshasında "asker" tercihi ise ilginç bir durumdur. 4'te "taşıla"- "taşlara"daki farklılık ilkinde tek taşı ifade ederken ikincisinde değirmen, birden fazla taşlara dövünmektedir. 5'te "tutup" "édüp biz" farklılığı yer alır. Bayezid nüshasında "yas tutup"da yas med'li okunmaktadır. Diğerinde her ne kadar "édüben biz" olarak yazılsa da böyle olunca kelimeler vezne fazla gelmektedir. Burada ya "biz" fazla ya da "edüben" yanlış yazılmıştır. 6'da "asdı aynına kara hicâb" "asdı üstine kara nikâb" ile değiştirilmiştir. Zâtî, "âb-ı hayâtın 'aynı" tamlamasını benzer bir şekilde Müeyyedzâde için yazdığı bir kasidede kullanır: Aqlamaktan hasret-i lutfunla ma'lûl olmasa / Kara örtüp âb-ı hayvân 'aynın etmezdi nihân (Karavelioğlu 2015: 438). Klasik edebiyatta ayn; göz, çeşme ve tıpkı anlamlarında kullanılmaktadır. Bengisu, çeşmesine (gözüne) kara örtü asması, üstüne kara peçe asmak ile değiştirilmiş, "âb-ı hayâtın aynı" tamlaması ŞŞ.'de yer aldığı için arkaik özellik göstermektedir.

Bendin Anlam Dünyası:

1. O ay üzengili süvari, yedi payeli bir ata bindi, sayısız gözyaşı askerleri onun yanında akıp gitti. 2. Sabah, gecenin saçlarını kesti, şafak kan ağladı. Ay yüzünü yırttı, güneş kıldan yapılmış başörtüsünü sarınıp karalar bağladı. Şair, güneşin doğuşunu kişileştirerek sabah, şafak, ay ve güneşi feryat ettirmiştir. 3. Sabah rüzgârı, onu gördüğünden suya boğuldu, kabarcıklar onun üzerine bir gümüşten türbe yaptı. Sabahleyin oluşan çiğ taneleri, gümüşten bir türbeye benzetilmiştir. 4. Felek değirmeni onun tanesini tükettiğinden değirmen sürekli dönerek dövünmektedir. Şair hüsn-i ta'lile devam etmektedir. 5. Bu vefasız ömür için yas tutarak ağlaşalım, ey ecel yeminler olsun lütf et de bir an acele etme. 6. Onun için ağlamaktan gözler hastalanmıştır. Ölümsüzlük suyu üstüne kara örtü örtmüştür. 7. Onun için ağlamayanlar cihanda gülmesin, bulut ve yıldırım gibi ömürleri inleyerek geçsin. 8. Eyvah ki cömertlik şehrinin camiinin mumu söndü, lütf ve ihsan kandili yok olma taşına dokunarak kırıldı.

Bendde hüsn-i ta'lil sanatı ağır basmaktadır. Mübalâğa, teşhis ve hüsn-i ta'lil ile sabah rüzgârı suya boğunmuş; kabarcıklar gümüşten türbe yapmış; felek değirmeni, sürekli dövünmektedir.

Şehzade Şehinşah Mersiyesi	Şehzade Mehmed Mersiyesi
IV	V
<p>1 Âh kim leclâc-ı 'âlem eyledi ol şâh mât Kâralar geydi anuñçün ağladı âb-ı hayât</p> <p>2 İki 'âlem içre penç evkât haqqıyçün anuñ Görmedi mişlin üç oğul nüh pezer çâr ümmehât</p> <p>3 Levh-i 'âlemden suñur-ı 'ömrini tığ-i ecel Hakk édelden bağrumuz hün oldı mânend-i devât</p> <p>4 Vah kim ol deryâ-dilüñ bezm-i hayâtın rüzgâr Telh étدی taşlarla döğünüp ağlar Furât</p> <p>5 Bî-hisâb eylerdi luñfi olıcağ rüz-ı hisâb Yâ İlâh olsun şefî' ol şâha fahr-i kâyinât</p> <p>6 Çık menâr-ı çerhe 'İsile vér ey nâle şalâ Hâzır olsunlar melekler eyledi ol şeh vefât</p> <p>7 Hastelik bahırında derdâ kim vücûdı fülkine Érişüp bād-ı adem ğarğ oldı bulmadı necât</p> <p>8 Çün [fenâ] sengi vücûdı fülkine tüş oldı âh Rağmetüñ deryâsına ğarğ eyle anı yâ İlâh</p>	<p>1 Âh kim leclâc-ı 'âlem eyledi ol şâh mât Kâralar geydi anuñçün ağladı âb-ı hayât</p> <p>2 İki 'âlem içre penç evkât haqqıyçün bugün Görmedi mişlin üç oğul nüh peder çâr ümmehât</p> <p>3 Levh-i 'âlemden suñur-ı 'ömrini tığ-i ecel Hakk édelden bağrumuz hün oldı mânend-i devât</p> <p>4 Veh ki ol deryâ-dilüñ fülk-i hayâtın rüzgâr Telh étدی taşlarla döğünüp ağlar Furât</p> <p>5 Bî-hisâb eylerdi luñfi éricek rüz-ı hisâb Yâ İlâh olsun şefî' ol şâha fahr-i kâyinât</p> <p>6 Çık menâr-ı çerhe 'İsiye vér ey nâle şalâ Hâzır olsunlar melekler eyledi ol şeh vefât</p> <p>7 Hastelik bahırında derdâ kim vücûdı fülkine Érişüp bād-ı fenâ hayfâ ki bulmadı necât</p> <p>8 Çün 'adem sengine tüş oldı vücûdı fülk[i] ah Rağmetüñ deryâsına ğarğ eyle anı yâ İlâh</p>

Şair Değişiklikleri veya Nüsha Farkları:

2'de "anun" ve "bugün" de birinde kişiye diğerinde zamana vurgu vardır. 4'teki "bezm"- "fûlk" te denizle ilgili unsurlar sebebiyle sonraki mersiyede gemi tercih edilmiştir. 5'te "lutfi olıcak" yerine "lutfi ericek" uygun görünmektedir. 7'deki "adem gark oldı" yerine "fenâ hayfâ" değişikliği yapılmıştır. Şairin, "gark oldı"yı değiştirmesinin sebebi hayfâ'daki sesin uzun söylenmesidir. Şair, "bul-mâ-dî" imalelerine yer verdiği için hayfâ ile birlikte çığlığı okuyana duyurmak istemiştir. 8'deki değişiklik muhtemelen anlamın daha belirgin hale getirilmesi için yapılmıştır. Beyitlerdeki "bâd-ı 'adem"- "bâd-ı fenâ"; "fenâ sengi" de "'adem sengi" olmuştur. 7. ve 8. beyitteki "'adem" ve "fenâ" kelimelerindeki değişiklikler aralarındaki küçük anlam farkındandır.

Bendin Anlam Dünyası:

1. Eyvah ki âlemin satranç oyuncusu, o padişahı mat etti, ölümsüzlük suyu karalar giyerek bunun için ağladı. 2. İki âlem içindeki beş vakit hakkı için üç oğul, dokuz baba ve dört anne onun benzerini görmedi. Şair, üç oğul ile hayvanlar, bitkiler ve madenleri; dokuz baba ile dokuz kat gökyüzünü ve gezegenleri; dört anne ile de hava, su, toprak ve ateşi yani anâsır-ı erbaayı kastetmektedir. 3. Ecel kılıcı, âlem levhasından ömrünün satırlarını yok ettiğinden bağrımız divit gibi kan oldu. 4. Eyvah ki zaman, o deniz gönüllünün hayatının eğlencesini acı eyledi. Bu yüzden Fırat taşlarla dövünüp ağlamaktadır. Teşhis ve hüsn-i ta'lille Fırat'ın akışı farklı bir sebebe bağlanmaktadır. 5. Ey Allah'ım, Hz. Muhammed'in mahşer gününde lütufları sayısız olacağından, o padişaha da şefaata eylesin. 6. Ey feryat, feleğin minaresine çıkarak İsa ile salâ ver ki o padişah vefat etti melekler [onu karşılamak için] hazır olsunlar. Feryatlar ve figanlar, Hz. İsa'nın bulunduğu dördüncü kat göğe kadar yükselecektir. 7. Eyvah ki hastalık denizinde vücudunun gemisine yok olma rüzgârı erişti ve kurtulamadı. 8. Eyvah ki yokluk taşı onun vücudu gemisine ulaştı, ey Allah'ım onu, rahmetinin deryasına daldır.

Şehzade Şehinşah Mersiyesi	Şehzade Mehmed Mersiyesi
V	VI
1 Yâ İllâhî rûhına rûh-ı Muḥammed yâr ola Bağ-ı firdevs-i berîn içre yeri gülzâr ola	1 Yâ İllâhî rûhına rûh-ı Muḥammed yâr ola Bağ-ı firdevs-i berîn içre yeri gülzâr ola
2 Āfitâb-ı rûy-ı ḥavrâdan mezârı ol şehûñ Yâ İllâhî ḥâcetüm budur ki pür-envâr ola	2 Āfitâb-ı rûy-ı devrândan mezârı ol mehûñ Yâ İllâhî ḥâcetüm budur ki pür-envâr ola
3 Bu durur maḳşûd-ı Zâtî yâ mucibe's-sâ'ilîn Manzar-ı çeşm-i cihân-bîn[i] anuñ dîzâr ola	3 Bu durur maḳşûd-ı Zâtî yâ mucibe's-sâ'ilîn Manzar-ı çeşm-i cihân-bîni anuñ dîdâr ola
4 Şubḥ-dem gördüm feleklerden melekler bunı dër Yerde yatduğınca ol sulṭân-ı 'âlem var ola	4 Şubḥ-dem gördüm feleklerde melekler bunı dër Yerde yatduğınca ol sulṭân-ı 'âlem var ola
5 Bâyezîd ibni Meḥemmed şâh-ı mülk-i ma'delet Kim anuñla dâr [u] gîr eylerse yeri dâr ola	5 Ḥâzret-i Sultân Süleymân evc-i mâh-ı salṭanat Kim anuñla kârzâr eylerse kâr[ı] zâr ola
6 Râyetinde yazılan feth âyeti ḥaḳḳı anuñ Dâyimâ tîğ-i zafer pâyine nuşret yâr ola	6 Sancağında yazılan feth âyeti ḥaḳḳı anuñ Dâyimâ tîğ-i zafer yanına nuşret yâr ola
7 Südde-i 'âlem-penâhında o şâhuñ ḥaşre dek Devlet ü iḳbâl ü ḥâcib ¹⁴ bigi ḥizmetkâr ola	7 Südde-i 'âlem-penâhında o şâhuñ ḥaşre dek Devlet ü iḳbâl ḥâcib bigi ḥizmetkâr ola
8 Turduğınca bu cihân ḫusun o şâh-ı ehl-i dîn Sen ḳabûl eyle du'âyı yâ İllâhe'l-'âlemîn	8 Turduğınca bu cihân ḫusun o şâh-ı mülk-i dîn Sen ḳabûl ét bu du'âyı yâ İllâhe'l-'âlemîn

¹⁴ Metinde "ḥâcet gibi" yazılmıştır.

Beyit Değişiklikleri:

5'te devrin padişahı ŞŞ.'de II. Bayezid, ŞM.'de Sultan Süleyman'dır. Bu farklılık, bunların ayrı şiirler olduğunu göstermektedir. ŞŞ.'de kim onunla savaşırsa yeri darağacı olsun bedduası varken ŞM.'de işi, feryat olsun denmektedir.

Şair Değişiklikleri veya Nüsha Farkları:

2'de "havrâdan"- "devrândan"; "şehün"- "mehün" farklılığı söz konusudur. Anlam olarak da ŞŞ.'de iri gözlü güzel kızların yüzünün güneşinden padişahın mezarı nurlarla dolacakken ŞM.'de devran yüzünün güneşinden o ay yüzlünün mezarı nurlanacaktır. 4'te feleklerden veya feleklerde tercihte imale olsa da feleklerde daha uygundur. 6'da "Râyetinde" ve "Sancağında"'nın ikisi de uygun görünmektedir. 8'de velî olarak tanınan II. Bayezid, din ehlinin padişahı iken; Sultan Süleyman coğrafi sınırların genişliği ve aynı zamanda halife olmasıyla din mülkünün padişahıdır.

Bendin Anlam Dünyası:

1. Ey Allahım, Hz. Muhammed'in ruhu onun ruhuna dost olsun, Firdevs cennetinde yeri gül bahçesi olsun. 2. Ey Allahım, isteğim budur ki o ay yüzlünün (o padişahın) mezarı devran (iri gözlü güzel kızların) yüzünün güneşinden nurlarla dolsun. 3. Ey istekleri yerine getiren [Allahım], Zâtî'nin duası budur ki onun cihanı gösteren gözlerinin manzarı, [senin] didarın ola. 4. Sabah vaktinde gördüm ki melekler, o yerde yatıkça âlem hükümdarı var olsun, derler. 5. O adalet mülkünün padişahı II. Bayezid (saltanat ayının en yücesi Hazret-i Sultan Süleyman) kim onunla savaşırsa yeri darağacı (işî feryat) olsun. 6. Bayrağında (sancağında) yazılan Fetih ayeti hakkı için zafer kılıcı daima ayağında, Allah'ın yardımını onunla olsun. 7. O padişahın, âlemin sığındığı eşğinde devlet ve ikbal mahşere dek hizmetçi olsun. 8. Bu cihan durduğu müddetçe o din ehlinin (mülkünün) padişahı dursun. Ey âlemlerin Rabbi, sen bu duayı kabul eyle.

SONUÇ

Zâtî; Edirneli Nazmî, Gelibolulu Âlî ve Muhibbî ile klasik edebiyatın en çok şiire sahip şairlerindendir. Şairin 76 yıl süren yaşamının son 13 yılı maddi sıkıntılarla geçmiştir. Âşık Çelebi'nin ifadesiyle şairin bu dönemdeki şiirleri, edebî kaliteden yoksundur. Gazellerinde bazen hayal ve mazmunlar farklı şekillerde ifade edilmiştir. Divanında bulunmayan mecmualardaki kasidelerinde bazı beyitler, farklı şiirlerde aynen yer alır. Şairin dört mersiyesinden biri de tekrar edilmiştir. Şair, 1511'de Şehzade Şehinşah'ın ölümü üzerine yazdığı mersiyeye bir bend daha ekleyerek 1543'te mersiyeği yeniden kaleme almıştır. Şehzade Şehinşah ve Mehmed mersiyeleri; şairin, 32 yıl sonra şiirinde ne gibi değişiklikler yaptığını göstermesi, şiirdeki kolaycılığına dair ipuçları taşıması açısından önemlidir. Mersiyenin küçük değişikliklerle tekrar yazılması, şairin yaşlılığına ve zaman sınırlılığına bağlanabilir çünkü mersiyeler taziye sebebiyle çabuk yazılması gereken şiirlerdir. Şiirin, Zâtî divanının iki nüshasında da yer alması, müstensihin karıştırma ihtimalini akla getirirse de mersiyeye dikkatle incelendiğinde şiirdeki farklılıkların şair tarafından yapılmış bilinçli değişiklikler olduğu görülmektedir. Şairin 63 yaşından itibaren edebî kaliteden mahrum şiirler yazması; 73 yaşında bir mersiyeği değiştirerek tekrarlaması; 76 yaşında ölümünden üç ay önce altın, gümüş, helva karşılığında başka mahlaslara uygun şiirler yazarak bir nev'i şiirini satması, düzenli bir geliri olmayan şairin yaşadığı zorluklarla ilgilidir. Şairin son on üç yılına odaklanılan bu çalışmada, hâmî desteğinden mahrum kalan şairin karşılaştığı zorluklar karşısında neler yaptığı gösterilmeye çalışılmıştır. Divan nüshalarından hareketle dört mersiyesi olduğu zannedilen şairin, aslında beş mersiyesi olduğu ortaya çıkarılmıştır. Zâtî, Âşık Çelebi tezkiresinde, kendi ağzından yükselişini, hâmilelerini, pişmanlıklarını kısacası hayatını takip edebildiğimiz nadir şairlerdendir. Ayrıca tüm yaşamı boyunca, şiirleri, şairliği ve renkli kişiliği ile klasik Türk edebiyatında önemli bir merhaledir.

Kaynakça

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1970), “Zâtî'nin Letâiyî”, *İÜEF. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVIII, 25-51.
- DEMİRAYAK, Kenan (2001), “Kasîdetü'l-Bürde”, *TDVİA İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 566-568.
- EMECEN, Feridun (2010), “Süleyman I”, *TDVİA İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, Ankara: TDV, 62-74.
- İPEKTEN, Haluk (1996), *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul: MEB Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1994), *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İSEN, Mustafa (2012), *Dile Duran Ölüm Klasik Türk Edebiyatında Mersiyeler*, İstanbul: Kapı Yay.
- KARAVELİOĞLU, Murat A. (2015), *Mecmû'a-i Kasâ'id-i Türkiyye*, Ankara: TDK. Yay.
- KILIÇ, Filiz (2010), (Haz.), *Âşık Çelebi, Meşâirü'ş-Şu'arâ İnceleme Metin*, 3. C. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2006), *Divan Edebiyatı Antolojisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- KURNAZ, Cemâl (2003), “Osmanlı Şair Okulu”, *Journal of Turkish Studies, Festschrift in Honor of Günay Kut*, Vol. 2, Department of Near Eastern Languages and Literatures, Harvard University, 403-420.
- KURTOĞLU, Orhan (2013), “Zâtî, İvaz”, <http://www.turkedebiyatuisimlersozlugu.com/>, [E.T.: 31.10.2017].
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (2012), “Sâbit'in Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bazı Sorular”, *Türkbilig*, XXXIII, 1-10.
- ŞENTÜRK, A. Atilla (2011), “Halkın Şiiri mi, Yüksek Zümre Şiiri mi? Model Bir Şair: Zâtî”, *Dil ve Edebiyat Dergisi*, XXXIII, 22-28.
- TARLAN, Ali Nihat (1967), *Zâtî Divanı, (Edisyon Kritik ve Trankripsiyon) Gazeller Kısmı*, I, İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay.
- ULUÇAY, Çağatay (1959), “Bayezid II Ailesi”, *Tarih Dergisi*, X, 19, 105-124.
- YAKUPOĞLU, Cevdet (2010), “II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, VI, 12, 319-339.
- ZÂTÎ, *Külliyât-ı Dîvân-ı Zâtî*, Bayezid Umumi Kütüphanesi, Nr. 3595, 244 varak.
- ZÂTÎ, *Dîvân-ı Zâtî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, Nr. 3824, 264 varak.